

KNJIGA U HRVATA U VRIJEME OTKRIĆA TISKA *

Franjo ŠANJEK, Zagreb

Čovjek je oduvijek pokazivao odlučnost da svoje misli ovjekovječi pismom. U svim krajevima svijeta pismo se kroz stoljeća nevjerojatnom upornošću utiskuje u drvo i metal, kamen i pečenu glinu, vosak, papirus, pergamenu, svilu i papir.

Pojava tiskane knjige u Evropi postaje u drugoj polovici 15. stoljeća osnovnim prenositeljem izvanredno bogatog kulturnog razvoja. U doba renesanse i humanizma knjiga je najsigurniji popularizator i vrlo uspješan prijenosnik političkih i religioznih zbivanja. U to reformno vrijeme razlike postaju još dublje, ponekad i neizbrisive, kada se stavovi pojedinaca i skupina prenose posredstvom tiskane riječi.

U vrijeme kad je izašla iz tiskarske radionice prva knjiga na hrvatskom jeziku, glagoljski misal „po zakonu rimskoga dvora” (1483.), Evropa raspolaže sa stotinjak tiskara u desetak različitih zemalja među koje, čini se, treba ubrojiti i Hrvatsku. Naime, po nedavno objavljenim rezultatima istraživanja prof. Valentina Putanca, oko 1470–1475. godine građanin Dubrovačke Republike Dobruško Dobričević (Boninus de Boninis) tiskao je na svojoj pokretnoj tiskari u Dubrovniku *Časoslov B. D. Marije*. Ovaj se vrijedni prvotisak čuva u Vatikanskoj knjižnici.¹

PRVE JAVNE I PRIVATNE KNJIŽNICE U HRVATSKOJ

Pažljivom analizom fondova crkvenih knjižnica i privatnih zbirki rukopisnih i tiskanih djela mogu se danas s priličnom sigurnošću pratiti kulturni i znanstveni tokovi u humanističkoj i renesansnoj Evropi. Za ilustraciju kulturnih prilika u Hrvatskoj u vrijeme otkrića i razvoja tiskarske tehnike, dakle u drugoj polovici 15. i na početku 16. stoljeća, danas raspolažemo s relativno bogatim izborom inventara i kataloga različitih knjiških fondova. Katedralna knjižnica u Zagrebu, današnja *Metropolitana*, imala je već tada lijep broj srednjovjekovnih rukopisa i prvotisaka, dok je u isto vrijeme knjižnica dubrovačkih dominikanaca raspolagala sa 242 srednjovjekovna kodeksa i 250 prvotisaka. O-

* Predavanje prigodom Dana Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, održano 22. ožujka 1984. u dvorani „Vijenac”.

1 V. PUTANEC, *Prva hrvatska tiskara u Dubrovniku?*, Vjesnik (Zagreb), 8. studenoga 1983, str.7.

sobna zbirka „oca hrvatske književnosti” Splitsanina Marka Marulića (1450–1524.) brojila je 1521. godine nešto više od 150 svezaka i to uglavnom tiskanih djela.² Marulićev suvremenik trebinjski biskup Juraj Kružić ostavlja početkom 16. stoljeća dubrovačkim dominikancima i franjevcima svoju privatnu zbirku od 600 svezaka koje je, kako sam izjavljuje, „s mnogo mara i tijekom dugih godina uspio nabaviti.” Spomenuta je zbirka ovom vrsnom kulturnom pregaocu bila „životnom utjehom”.³

Sačuvani inventari javnih knjižnica, u ono doba isključivo vlasništvo crkvenih ustanova i redovničkih zajednica, najbolje su mjerilo zanimanja za knjigu u Hrvatskoj na prijelazu iz srednjega u novi vijek. Nešto slično bilo bi mnogo teže zaključiti na temelju popisa knjiga učenih svjetovnjaka, čiji interes za knjigu nisu neophodno prihvaćali njihovi neposredni nasljednici.⁴

Ovaj kulturni aspekt knjige u hrvatskoj prošlosti nije još uvijek dovoljno istražen da bi se moglo stvarati dalekosežnije zaključke. Popis naslova prvotisaka sačuvanih u katedralnim i samostanskim knjižnicama širom Hrvatske potvrđuje da je najveći dio ovih knjiga nabavljen u vrijeme ili neposredno nakon njihova izlaska iz tiska. Biblioteka dubrovačkih dominikanaca čuva vrlo zanimljiv popis knjiga najrazličitijeg spektra koje su se 1480. godine mogle naručiti kod uglednog nürnberškog izdavača Antona Kobergera.⁵ Valja istaknuti da navedena ustanova i danas posjeduje lijep broj prvotisaka iz ovog popisa.

KNJIŽNICA DUBROVAČKIH DOMINIKANACA

Knjižnica dominikanskog samostana u Dubrovniku potječe iz 13. stoljeća. Od samih početaka u samostanu je organiziran studij za čije je potrebe redovnička zajednica u ono vrijeme nabavljala najaktualnija teološko-znanstvena djela, tako da je ova knjižnica u doba renesanse i humanizma zauzimala prvo mjesto u Hrvatskoj po broju srednjovjekovnih kodeksa, inkunabula i drugih tiskanih djela. Knjižnica će se s vremenom proširiti i postati jednom od najvećih ne samo u Dominikanskom redu nego i u Evropi u razdoblju između 15. i 17. stoljeća, dakle u doba kad je samostalna Dubrovačka Republika bila u zenitu svoje moći i novčano pomagala razvoj umjetnosti i znanosti na svojem području. Izdašnom pomoći Republike, dubrovački su dominikanci između 1494. i 1520. izgradili novu prostranu knjižnicu sa dva reda od po dvadeset i dvije stalaže. Ova proširena biblioteka imala je preko tisuću svezaka.⁶

Najveći dio srednjovjekovnih kodeksa i inkunabula bio je stranog podrijetla. Velik dio donijeli su redovnici povratnici koje je samostan upućivao na studij u najpoznatija

2 H. MOROVIĆ, *Povijest biblioteka u gradu Splitu*, Zagreb, 1971, str. 59–71.

3 Th. KAEPPELI – H. V. SHOONER, *Les manuscrits médiévaux de Saint Dominique de Dubrovnik*, Rome, 1965, str. 31–32.

4 Marulić je dio svojih knjiga, među kojima i nekoliko vrlo vrijednih prvotisaka, oporučno ostavio splitskim dominikancima. Usp. publikaciju *Libraries in Croatia*, Zagreb, 1975, str. 46. (izd. priredio A. Stipčević).

5 Usp. fotoprilog uz ovaj članak.

6 Th. KAEPPELI – H. V. SHOONER, *Les manuscrits*, str. 11–14.

... plurimo; p[ro]p[ri]o; s[er]u[us] sit. o[mn]i[um] in actio[n]ib[us] maior[um] ...
 p[ro]p[ri]etate ostare pos[set] n[on] e[st] au[tem] h[ab]ere quide[m] p[ro]f[er]end[um]. q[ui]bet mortalit[er] tenet tota[m] vir-
 bus insudare. Quid et asse[re] posse a n[ost]ris maiorib[us] creditu[m] e[st] si sine h[is] medi[is] adu[er]s[us]
 p[ro]p[ri]a[m] ... accuratissime p[ro]ponat. Sed in h[ab]itu[m] v[er]u[m] affectu[m] gene-
 rali[m] q[ui] v[er]u[m] s[er]u[us] b[un]d[um] gla[ri]a[m] ... calle[n]t[ur] ... ab alijs p[ro]p[ri]a
 ... de platone et aristotele: alijs moral[ibus] senec[ae] ... amata. ut fama
 ... de domero ... p[ro]p[ri]a q[ui] eti[am] ele[n]t[ur] ... de demostene et cic[er]one. Alij t[ame]n et[er]n[um]
 ... t[ame]n p[ro]f[er]endis adu[er]s[us] ... legib[us] ut legib[us] de ligurto. solone. et trapano impa-
 ... necno de inf[er]o. mano. q[ui] p[ro]fus[us] iuris corp[us] in luc[em] reu[er]t[ur] q[ui] reductio q[ui] plures
 iurisc[on]sulti. ut p[ro]p[ri]etate p[ro]f[er]at[ur] arbitrat[ur] s[un]t: veluti Quir[inus] mur[us]. paul[us] ulpian[us].
 mltiq[ue] p[ro]f[er]a q[ui]s loq[ui]t[ur] e[st] rec[er]ere. Ele[n]t[ur] q[ui] theologia sacra o[mn]i[um] scia[m] corona e[st]: ma-
 rine circa materia q[ui] exigit cano[n]ib[us] legibusue sulcata. Quib[us] em[en]d[at] h[ab]ere si natu-
 rali. poet[ar]um. eloq[ui]ntia sup[er] astra volitans: si apicil[us] v[er]usq[ue] iuris d[omi]n[us] itias aggreget: et[er]n[um]
 si uniu[er]su[m] m[un]dum lucret[ur]: aia bo sui detrim[en]tu[m] patiat[ur]. Si ip[s]m scis (aut mellissus
 doctor[um] satis e[st]. et si cetera nescis. Quo p[ro]mot[ur] v[er]u[m] p[ro]f[er]at[ur] clarissim[us]: d[omi]n[us] An[tonin]us. in
 olim causaz romae sebis p[ro]f[er]at[ur] demu[m] archiep[iscop]o flor[et]in[us]. Summa egregia q[ui]t[ur]
 or[atione] p[ro]p[ri]a distincta p[ro]f[er]at[ur] q[ui] ut vere vit. p[ro]p[ri]etate e[st] p[ro]f[er]at[ur] facile possem[us]. Part[em] p[ro]p[ri]a
 ma creaturis imenitat[ur]. creat[ur] q[ui] b[un]d[um] ane nobilitat[ur]. atq[ue] ne ab ea labore[m] diuisa li-
 ze sulcata p[ro]f[er]at[ur]. Secunda p[ro]f[er]at[ur] criminosa[m] enormitate[m] q[ui]to h[ab]ere a sua nobilitate etia[m]
 vobis labi[us] subiuri. Tercia p[ro]f[er]at[ur] statito uniu[er]so[rum] sac[er]m[en]talia remedia q[ui]to q[ui]be
 restituere[m] p[ro]f[er]at[ur] scripsit. Et q[ui]ta p[ro]f[er]at[ur] ne recidiu[m] p[ro]f[er]at[ur] p[ro]f[er]at[ur] deo[m]u[m] g[ra]t[ia] p[ro]f[er]at[ur]
 no[rum] sp[irit]u[m] s[an]c[t]i coadiu[er]it. Et q[ui] lapidatissimo teste q[ui] abdit sciam: abdit q[ui] labore[m] p[ro]f[er]at[ur]
 deterriti magno sup[er] q[ui] i p[ro]p[ri]a b[un]d[um] volumito imp[er]at[ur] erat. otio ar[ist]o ignauie de
 ti. vel ab alia se p[ro]f[er]at[ur] opa tr[an]stule[re]. Quo[rum] tande[m] necessitati: siue h[um]ano artificio[rum]
 ne diuisa ope subue[n]tu[m] e[st]: ut iuenta n[ost]ra etate hac ip[s]m d[omi]n[us] i[st]a p[ro]f[er]at[ur] facili[ter] p[ro]f[er]at[ur]
 studijs bedicar[ur]: a quo sup[er] plima lib[er]o[rum] volumina: breui t[em]p[or]e p[ro]f[er]at[ur] i v[er]u[m]
 res euade[n]t nitunt[ur]. Et q[ui]e i[st]a de magno voluminu[m] nu[m]ero p[ro]f[er]at[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur]
 fic[er]e volentiu[m] necessitat[ur] u[er]u[m] sit: neo t[ame]n eo[rum] id nouissimu[m] (q[ui]o q[ui] moter[ur]
 op[er]e i[st]o aggre[re]t[ur] e[st] t[er]riti (ut opino[rum]) magna codic[um] i[st]a p[ro]f[er]at[ur] uolunt[ur]
 uolunt[ur] u[er]u[m] hoc i[st]o. the[olog]ia. cre[re] quide[m] alumni. rez s[er]u[us] i[st]a p[ro]f[er]at[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur]
 mor[um] h[ab]it[us] nouis a[n]t[ic]ip[er]is necessaria. Lac i[st]a p[ro]f[er]at[ur] effigie et aracterizata op[er]e p[ro]f[er]at[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur]
 rec[er]e dilig[en]ter explicar[ur] uare volent[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur] agnitio[n]e p[ro]f[er]at[ur] fic[er]e. i[st]a p[ro]f[er]at[ur] saluti p[ro]f[er]at[ur]
 salubriter p[ro]f[er]at[ur] om[n]i con[m]i[n]e curare debet h[ab]ere summa[m] Antonin[us] se p[ro]f[er]at[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur]
 Cupie[n]te s[er]u[us] sibi p[ro]f[er]at[ur] ab hospitiu[m] sese recipiat subsc[ri]p[er]u[m] u[er]u[m] d[omi]n[us] i[st]a p[ro]f[er]at[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur]

In theologia

- Summa Antonini egregia in quatuor p[ar]tibus distincta. ut supra claret.
- Part[em] theologi[ae] i[st]a p[ro]f[er]at[ur] tota[m] theologia[m].
- Biblias amenissime imp[er]at[ur].
- Glosam ordinaria[m] Petri Lombardi super psalterio.
- Specula vincencij quatuor.
- Item Vita[m] patrum
- Summa p[ro]f[er]at[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur]
- Rationa[m] iu[er]u[m] p[ro]f[er]at[ur] officio[rum].
- Questio[n]es ... i[st]a p[ro]f[er]at[ur] dei. b. Thome.
- Secunda[m] secunde beati Thome.
- Concordantias maiores Biblic.
- Item vitam xpi.

Sermones

- Discipulum de tempe[re] et sancto totum annu[m].
- Hugone[m] de Brato per totu[m] annu[m] Leonba. d[omi]n[us] i[st]a p[ro]f[er]at[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur] i[st]a p[ro]f[er]at[ur]
- Quadragesimale leobardi d[omi]n[us] v[er]u[m]
- Quadragesimale grutseh demuo[rum]
- rectu[m] fidelit[er] q[ui] ip[s]u[m] doct[ri]nis ex[er]t[ur]
- Vocabulariu[m] Salomonis
- De ... de consolatio[n]e p[ro]f[er]at[ur]

In medicina

- Aut ...
- Aggregatorem.
- Pantecta;

Dominikanska knjižnica u Dubrovniku: Popis izdanja koja su se 1480. godine mogla nabaviti kod nürnbergskog izdavača Antona Kobergera.

evropska sveučilišta. Neke su nam činjenice poznate iz pisama vrhovnih dominikanskih starješina. Pismom od 10. ožujka 1480. general dominikanaca Leonard de Mansuetis odobrava Zagrepčaninu Mirku Nikolinom, povratniku sa studija u Padovi, da u Mlecima nabavi tiskanih knjiga koje će ponijeti u provinciju. 3. kolovoza 1481. godine Leonardov nasljednik Salvo de Cassetta piše našem redovniku da na prolazu kroz Veneciju nabavi što veći broj primjeraka netom tiskanog djela *Clypeus thomistarum*, uglednog dominikanskog teologa Petra Nigera, s nakanom da se spomenuto djelo raspača u Hrvatskoj.⁷

Izvjestan dio fonda dubrovačke dominikanske knjižnice potječe od različitih darova i oporučnih zavještaja. Tako npr. već spominjani trebinjski biskup Juraj Kružić 20. listopada 1511. dubrovačkim dominikancima i franjevcima ostavlja svoju osobnu zbirku knjiga i kodeksa koja je imala preko šest stotina svezaka.⁸

Najveći dio knjižnog fonda dolazi iz kulturnih središta Italije (Bologna, Padova, Rim), Francuske (Lyon, Pariz, Strasbourg), itd. Velik broj inkunabula i knjiga tiskan je u Veneciji, zatim u njemačkim gradovima Nürnbergu, Augsburgu, Beču i drugdje.

S obzirom na sadržaj rukopisa, dubrovački dominikanci posjeduju uglavnom sve ono što se može naći u knjižnicama dominikanskih studija širom Evrope. Najzastupljeniji autor je Toma Akvinski, a njega slijede poznatiji dominikanski pisci: Moneta iz Cremona, Petar iz Verone, Jakov de Voragine, Stjepan Bourbon, Ivan iz Fribourga i drugi. Klasična i patristička djela manje su zastupljena, ali su prisutni Aristotelovi filozofski spisi, Ciceronovi *Orationes*, Porfirijev *Isagoge* itd. Od crkvenih otaca najčitaniji su bili sv. Jeronom, Augustin, Bazilije Veliki, Ivan Damaščanski, Grgur Veliki, Izidor Seviljski i najuglednija imena srednjovjekovne znanosti na Zapadu: Gracijan, Alain de Lille, Petar Lombardski itd. Od arapskih mislilaca knjižnica posjeduje Avicenine spise o logici i metafizici.

Mnogo je raznolikiji fond inkunabula i tiskanih djela iz početka 16. stoljeća. Knjige samostanskih računa iz toga razdoblja sadrže popise knjiga iz teologije i drugih znanosti (*artes liberales*), nabavljenih za potrebe studija, te zbirke propovijedi namijenjenih redovnicima koji su se posvetili propovijedanju i pastoralnom radu. Zanimljivo je istaknuti da u samo šest godina, između 1495. i 1500. samostan nabavlja trideset i šest različitih izdanja Savonarolinih spisa, uglavnom propovijedi. Knjižnica posjeduje Dragišićeve *Propheticae solutiones pro Hieronymo Savonarola*.⁹

U vrijeme otkrića tiska dubrovački su dominikanci popunili svoju knjižnicu vrijednom zbirkom profanih djela s područja klasične literature, humanističkih i prirodnih znanosti. Filozofija i klasična književnost zastupljene su djelima Platona (dva primjerka sabranih spisa iz 15. stoljeća), Cicerona (*Opera omnia, De finibus bonorum et malorum*), Horacija (dva primjerka iz 1482. i 1495.), Vergilija (*Opera*, izd. 1482, 1491. i 1499.), Seneke (*Epistolae*), Lukana, Juvenala i drugih.

7 S. KRASIĆ, *Regesti pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku*, Arhivski vjesnik, XXVII–XXVIII/1974–1975, str. 204, br. 442 i str. 210–211, br. 509.

8 Th. KAEPPELI – H. V. SHOONER, *Les manuscrits*, str. 31.

9 Izd. Firenze, 1497.

Posebno mjesto u knjižnici zauzimaju povijesni radovi, kao što svjedoče spisi Herodota (*Historiae*, 1494.), Diodora Sicilskog (*Bibliotheca historica*, 1477.), Tita Livija (*Povijest Rima*, 1480.), Svetonija (*Životi dvanaest Cezara*, 1496.), Diona Chrisostoma (*De Troia capta*, 1492.), Apijana Aleksandrijskog (*Historia romana*, 1495.), Vinka iz Beauvaisa (*Speculum historiale*, 1474.), Antonina Florentinskog (*Chronicon*, više izdanja od kojih je najstarije ono iz 1484.) i mnogih drugih.

Budući da renesansa i humanizam promiču studij jezika i literature širom Evrope, dubrovački su dominikanci u nekoliko desetljeća prikupili vrlo bogat izbor knjiga namijenjenih proučavanju latinskog jezika: Varonovu raspravu *De lingua latina* o gramatici i filologiji, čije je izdanje 1478. priredio naš poznati tiskar Dobruško Dobričević; zatim *Grammaticae libellus et de arte metrica* istog pisca (1474.); *De proprietate latini sermonis* Marcela Noniusa (1474.); *Scribendi orandique modus* (1493.), *Carmen de floribus, de figuris et de poetica virtute* (1493.) te *Epitomae seu regulae constructionis et summa declinationis* talijanskog humanista Mancinellusa; *Opus elegantiarum linguae latinae* Lorenza della Valle (1486.); *Rudimenta grammatices* (1478.), *De generibus metrorum* i *De Horatii Flacci ac Severini Boetii metris* Nikole Pierottija, zatim Mataratiusov spis *De componendis versibus hexametro et pentametro* (1493.) itd.

Prvak erudita Giovanni Picco della Mirandola zastupljen je s nekoliko izdanja svojih filozofskih i teoloških djela (npr. *Opera philosophica et theologica*, 1498.). Dubrovačka dominikanska biblioteka posjeduje i njegovo *Izlaganje sedam pogleda na stvaranje (Heptaplus)*, kao i primjerak njegovih spisa *Conclusiones philosophicae, cabalisticae et theologicae* te *Apologia conclusionum suorum*, koje je svojedobno zabranila Rimska kurija. Valja imati na umu da je u dubrovačkom dominikanskom samostanu bilo sjedište Inkvizicije za područje Dubrovačke Republike, koja se u to vrijeme pretežno bavila cenzurom knjiga i spisa, što najvjerojatnije objašnjava prisutnost ovih zabranjenih knjiga u dominikanskoj knjižnici.

Iznimnu pažnju dubrovački dominikanci posvećuju znanstvenim djelima neophodnim za studij „slobodnih umijeća” (*artes liberales*), koja na prijelazu iz srednjega u novi vijek još uvijek predstavljaju temelj za viši studij prava, medicine i teologije. Oko 1500. godine biblioteka ima lijepu zbirku znanstvenih spisa:¹⁰ Gafuriusov *Practica musicae utriusque cantus* (1496.), tri primjerka Plinijevog djela *Historia naturalis* (najstarije izd. iz 1472.), Teofrastovu raspravu *De historia et causa plantarum* (1483.), Columellin *De cultu hortorum* itd.

Mnogo su značajnija djela iz astronomije, zemljopisa, matematike i prirodnih znanosti. Neka bude uzgred spomenut Higinov *Poeticon astronomicon* (1486.), zatim *Tabulae astronomicae* (1483.) kastiljskog kralja Alfonsa, *Epitomae in Almagestum Ptolemaei* (1496.) Johanna Müllera, poznatijeg pod humanističkim imenom Regiomontanus, *De compositione astrolabii* (1485.) Flamanca Henrika Bate, Abu Ma'asharova djela *Flores astrologiae* (1488.) i *Introductorium in astronomiam* (1489.), koja je u 12. stoljeću s

¹⁰ Usp. D. GRMEK, *L'apport de Dubrovnik aux sciences mathématiques et physiques jusqu'à l'époque de Bošković*, Actes du symposium international R. J. Bošković 1961, str. 249. i dalje; Ž. DADIĆ, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*, sv. I, Zagreb, 1982, str. 31–32.

arapskog na latinski preveo naš zemljak Herman Dalmatinac, bez sumnje prvi poznati hrvatski učenjak koji je imao velik utjecaj na razvoj znanosti u srednjem vijeku na kršćanskom Zapadu. Ne treba zaboraviti da je Herman priredio latinsku redakciju Al Khwarizmijevih *Astronomskih tablica* i Ptolemejeve *Planisfere*, djela bez kojih je nezamisliv napredak astronomije i matematike u Evropi.¹¹ Dubrovački dominikanci imaju po jedan primjerak Ptolemejeve *Kozmografije* (1475.), *Geografije* (1535.) i djela poznatog pod latinskim naslovom *Opus quadripartitum* (1484.). Valja još spomenuti i tri izdanja rasprave *De sphaera mundi* odnosno *Opus sphaericum* (1485, 1491. i 1499.), koju je u srednjem vijeku napisao engleski astronom i matematičar John of Halifax ili Holywood, poznatiji pod latiniziranim imenom Johannes de Sacrobosco.

Bogatstvo i raznovrsnost dominikanske knjižnice u Dubrovniku može se protumačiti znanstvenom disciplinom i kulturnim utjecajem Reda braće propovjednika koji su u vrijeme pojave novih gibanja u Evropi predlagali i nov stil teološke refleksije, prilagođen ekonomskim i pravnim preobražajima tadašnjeg svijeta, polazući temelje međunarodnom pravu (Vitoria) i upozoravajući na nedjela kolonijalizma nakon otkrića Novog svijeta. Razvoj dubrovačke dominikanske knjižnice usko je vezan uz plejadu redovnika evropskog ugleda, muževa koji su stekli glas uglednih profesora na najpoznatijim evropskim sveučilištima, učenih pisaca, crkvenih dostojanstvenika i diplomata. Među najpoznatijima su Blaž Constantini, Donat Đorđić, Toma Bašljević, Matej i Serafin Bunić, braća Maftinušić, Bernard Getaldić, Ambroz i Klement Ranjina, Petar Gučetić i Grgur Budisaljčić, poznat po svojim filozofsko-teološkim i znanstvenim radovima: *De astrologia*, *De sphaera*, *Adnotationes super medicinam* i *Silva naturae sive observationes in historiam naturalem et rem pharmaceuticam*, čiji rukopisi i danas krase vitrine sveučilišne knjižnice u Bologni.¹² Najčasnije mjesto u ovoj plejadi pripada bez sumnje Ivanu Stojkoviću, jednoj od najistaknutijih crkvenih i kulturnih ličnosti prve polovice 15. stoljeća. Bio je profesor Pariškog sveučilišta, čiji je predstavnik kod pape Martina V. i cara Sigismunda, govornik na saboru u Paviji i Sijeni, teolog i animator Baselskog sabora, učenjak bogate erudicije i vrlo sposoban diplomat. Njegovi se znanstveni interesi kreću od načela biblijske hermeneutike do upoznavanja nauka tada evropskoj sigurnosti prijetećeg islama. Za boravka u Carigradu dao je naime prepisati latinsku verziju Kur'ana na čijem je prijevodu 1141–1142. radio Herman Dalmatinac, naš učenjak rodnom iz Istre.¹³ Erazmo Roterdamski, koji se obilno služio bogatom Stojkovićevom rukopisnom zbirkom u Baselu, ubraja našeg dominikanca među prve humaniste. Međunarodni simpozij, održan krajem svibnja 1983. godine u Stojkovićevom rodnom Dubrovniku, istakao je njegovo značenje u razvoju ekleziologije i odao priznanje njegovim nastojanjima oko crkvenog i kulturnog jedinstva evropskih naroda u osvit renesanse i humanizma.¹⁴

11 F. ŠANJEK, *Doprinos Hermana Dalmatinca zbližavanju arapske i evropske znanosti na Zapadu u 12. stoljeću*, Zbornik radova Četvrtog simpozija iz povijesti znanosti: Prirodne znanosti i njihove primjene kod Hrvata u srednjem vijeku, Zagreb, 1983, str. 74–75.

12 S. KRASIĆ, *Congregatio ragusina OP*, Romae, 1972, str. 153–195.

13 M. Th. D'ALVERNY, *Deux traductions du Coran au Moyen âge*, Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen âge, sv. XVI, Paris, 1948, str. 86 i 103–104; F. ŠANJEK, *Doprinos Hermana Dalmatinca*, str. 77 i 83.

14 Vidi predgovor izd. IOHANNIS/STOJKOVIĆ/ DE RAGUSIO, *Tractatus de Ecclesia*, Zagreb, 1983, str. v-xi. Akti simpozija iz Dubrovnika jesu u tisku.

Po svojim rukopisnim kodeksima (200) i bogatoj kolekciji prvotisaka (238) zagrebačka Metropolitanska knjižnica¹⁵ dolazi po važnosti odmah uz biblioteku dubrovačkih dominikanaca. Ipak za razliku od ove posljednje, koja se zbog teološkog studija sustavno razvija zagrebačka Metropolitana dostiže današnje okvire tek u 17. i 18. stoljeću i to ponajviše zalaganjem biskupa Aleksandra Ignacija Mikulića (1688–1694.) koji je knjižni fond obogatio kupnjom zbirke poznatog kolekcionara Johanna Weikharda Valvasora, te nastojanjem uglednog prosvjetitelja i prijatelja knjige biskupa Maksimilijana Vrhovca (1787–1827.).

Zagrebačka Metropolitanska knjižnica spada među najstarije u Hrvatskoj. Utemeljena je, čini se, još u 12. stoljeću, dakle nedugo nakon utemeljenja biskupije u Zagrebu. U dva naredna stoljeća biskupi Stjepan II. i Augustin Kažotić, nekadašnji studenti Pariškog sveučilišta, obogatili su knjižnicu većim brojem srednjovjekovnih kodeksa koje su donijeli sa sobom iz Francuske.

Prema inventarima iz 15. stoljeća,¹⁶ fond tadašnje katedralne knjižnice sastojao se od biblijskih kodeksa, knjiga namijenjenih za liturgijsku upotrebu, priručnika teologije, vrijednih zbirki rukopisa i prvotisaka namijenjenih proučavanju crkvenog i građanskog prava, a posjedovala je i znatan broj znanstvenih djela iz povijesti, astronomije, matematike i medicine. Sa četrdeset rukopisa i sedam inkunabula medicinskog sadržaja ova je knjižnica imala gotovo sva klasična i srednjovjekovna djela medicinskog i farmaceutskog znanja onoga vremena. Od poznatijih autora tu su Galijen, Avicena, Averoes, Majmonides, Albert Veliki, Arnaud de Villeneuve i drugi.¹⁷ Knjižni fond obuhvaća i mnoge rijetkosti od prije 1500. godine: Tit-Livijevu *Povijest Rima* (dva primjerka: Rim 1469. i Venecija 1470.), Tukididovu *Povijest peloponeskog rata* (1483.), Papiasov *Vocabularium* (Milano, 1476.), tri primjerka Juvenalovih *Satira* (najstariji je tiskan u Parizu 1472.), Euklidove *Elemente* (1482.) koje je kao što je poznato 1140. preveo Herman Dalmatinac. Radi se o djelu koje je do prošlog stoljeća predstavljalo autoritet u proučavanju elementarne matematike.

Prema istraživanjima prof. Šime Jurića, zbirka inkunabula Metropolitanske knjižnice u Zagrebu predstavlja rad stodvadesetorice izdavača tiskara iz tridesetak evropskih gradova. Popis prvotisaka sadrži jedno enciklopedijsko djelo, devedeset i devet teoloških rasprava, trideset četiri spisa iz klasične i skolastičke filozofije, trideset osam iz crkvenog i građanskog prava, osamnaest iz povijesti i zemljopisa, četrdeset četiri filološka i literarna djela, petnaest knjiga iz prirodnih znanosti, sedam iz medicine i jedan spis posvećen vojničkom umijeću.¹⁸

15 A. MARKOV, *Metropolitanska knjižnica*, Kulturno-poviestni zbornik zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1944, str. 493–504; ISTI, *Katalog metropolitanskih riedkosti*, id. str. 505–550.

16 Prof. Šime Jurić (*Zbirka inkunabula Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, VIII (1962.) 3–4, str. 108.) navodi tri popisa iz 15. stoljeća: 1406–1410, 1426–1433. i 1474.

17 L. THALLER, *Sredovječni medicinski rukopisi zagrebačke stolne crkve*, Kulturno-poviestni zbornik, str. 573–596.

18 Š. JURIĆ, *Zbirka inkunabula*, str. 117–119. Cjelovit popis inkunabula objavljen je na stranici ovog časopisa. Vidi S. JURIC, *Katalozi inkunabula crkvenih ustanova u Hrvatskoj; Zbirka inkunabula Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, Croatica christiana periodica, VIII (1984.) 13, str. 154–215.

Malo-pomalo, tijekom 15. stoljeća, u Hrvatskoj se javlja sve veći broj privatnih knjižnica. Obrazovani ljudi prikupljaju i umnožavaju stare i srednjovjekovne tekstove i na taj način šire humanističku kulturu u nas. Uz već spominjanu zbirku rariteta iz klasične i patrističke epohe, koje je s puno mara i zalaganja prikupio Ivan Stojković, treba spomenuti i svećenika Jurja iz Slavonije (Hrvatske) koji je od 1385. do 1403. kao „magister artium” i profesor teologije predavao na pariškoj Sorbonni. Pod starost je postao kanonik i penitencijar stolne crkve u Toursu, za koju je prepisao nekoliko kodeksa i glazbenim znakovljem dopunio više liturgijskih knjiga. Isto je crkvi oporučno ostavio sva svoja pokretna dobra. Iz *popisa umrlih* spomenute stolne crkve saznajemo da je preminuo 6. svibnja 1416. godine te da se 1. listopada svake godine, u skladu s njegovom posljednjom voljom, u katedrali održava svečana komemorativna misa za pokoj njegove duše. Motiv pokojnikove posljednje želje da se komemoracija veže uz blagdan sv. Jeronima a ne uz dan njegove smrti treba, po mišljenju L. Légera, tražiti u živoj uspomeni primorskih Hrvata koji velikog crkvenog oca nisu smatrali samo svojim nebeskim zaštitnikom nego i sunarodnjakom koji je izmislio glagoljsko pismo. Valja se naime prisjetiti da je godine 1248. na molbu senjskog biskupa Filipa papa Inocent IV. odobrio upotrebu glagoljice i crkvenoslavenskog jezika hrvatske redakcije u liturgiji „samo u onim [hrvatskim] krajevima u kojima su već bili u upotrebi”. Filip Senjski u svojoj molbi navodi da u „Slavoniji, tj. u Hrvatskoj, postoji osobito pismo za koje domaći kler tvrdi da ga ima još od blaženoga Jeronima, a koristi se njime u službi Božjoj”.¹⁹ Na l. 75v–77v rkp. 95 gradske knjižnice u Toursu, koji sadrži Jeronimovo tumačenje Psalama, Juraj iz Slavonije reproducira glagoljski alfabet – za koji tvrdi da je hrvatski: *Iste alphabetum est chrawaticum* – i nekoliko tekstova u glagoljskoj redakciji i latiničnoj transkripciji prilagođenoj francuskom izgovoru. Vrlo je zanimljiv i njegov popis hrvatskih biskupija u kojima je bilo dopušteno glagoljati: krbavska, kninska, krčka, splitska, trogirski (piše „Troguir” da ne bi Francuzi čitali „Trožir”), šibenska, zadarska, ninska, rapska, osorska i senjska. Pisac začudo ne navodi biskupije iz Istre, žarišta hrvatskog glagolizma, ali i nju, čini se, uključuje rečenicom „Istria eadem patria Chrawati”, što bi se moglo protumačiti tako da se u Istri, kao uostalom i u drugim krajevima gdje obitavaju Hrvati, služba Božja obavlja na crkvenoslavenskom jeziku.²⁰ Autor je vrlo zanimljivog spisa o pojmu i sadržaju redovničkog života: *Le chasteau de virginite* (Tvrdava djevičanstva). Ovo djelo pisano je na francuskom jeziku i početkom 16. stoljeća doživjelo tri izdanja. Juraj je u Parizu i Toursu nabavio nekoliko desetaka vrijednih kodeksa, a neke je i sam prepisao.²¹

Poput Stojkovića i Jurja iz Slavonije mnogi učeni Hrvati ostavili su svoja djela i svoje knjižnice širom Evrope. Tako se npr. privatne zbirke kancelara kralja Matije Korvina

19 F. ŠANJEK, *Naš glagoljaš profesor Sorbonne u 14. stoljeću*, Kana, XV (1984.) 4, str. 29.

20 F. ŠANJEK – J. TANDARIĆ, *Juraj iz Slavonije (oko 1355/60–1416.), profesor Sorbonne i pisac, kanonik i penitencijar stolne crkve u Toursu*, *Croatica christiana periodica*, VIII (1984.) 13, str. 7.

21 F. ŠANJEK – J. TANDARIĆ, *Juraj iz Slavonije*, str. 4–12.

Ivana Viteza od Sredne (1400–1472.), papinskog legata Nikole Modruškog (1427–1480.), Lutherova suradnika Matije Vlačića Ilirika (1520–1575.), Franje Petrića (1529–1597.) i drugih danas čuvaju u Ostrogonu, Rimu, Wolfenbuttelu, Escorialu i drugdje.

Prije nekoliko godina na stranicama ovog časopisa²² objavljena su dva inventara privatnih knjižnica šibenskih svećenika Jakova Ziliavića i Petra Ivanova. Autor priloga Josip Kolanović proučavao je privatne zbirke knjiga šibenskih građana na temelju oporuka registriranih između 1454. i 1465. godine i došao do zaključka da knjiga u Hrvatskoj u vrijeme izuma tiska nije više monopol tek malog broja privilegiranih. Naslovi djela ovih privatnih knjižnica otkrivaju interes pojedinaca za određena znanja. Popisi knjiga dvojice već spomenutih svećenika, koji su iza sebe ostavili po dvadeset sedam odnosno dvadeset šest kodeksa, pokazuju da su se njihovi vlasnici bavili uglavnom crkvenim znanostima: teologijom, kanonskim pravom, liturgijom i glazbom. Svih trideset sedam rukopisa Antuna Spilimberga, doktora medicine Padovanskog sveučilišta na službi u Šibeniku, odnosi se na medicinske znanosti i farmakologiju,²³ dok se bilježnik Rafael Ferro okružio knjigama pravnog karaktera i djelima humanista.

Hrvatski humanisti pokazuju velik interes za znanosti i znanstvena djela. Inventar splitskog notara Petra Petronje iz 1435. godine otkriva nam da je on posjedovao temeljna djela klasične literature (Katon, Vergilije, Ovidije, Ciceron, Lukan, Boecije itd.) ali i vrlo vrijedan priručnik za notare onoga vremena: *Summa artis notariae* Rolandina Passaggerija i Sacroboscov *Tractatus de sphaera*, koji je tada bio temeljni priručnik znanstvene fizike na evropskim sveučilištima.

KNJIŽNICA MARKA MARULIĆA

Sa svojih šest stotina svezaka osobna knjižnica biskupa Kružića vjerojatno je najveća privatna zbirka knjiga u Hrvatskoj na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće, ali joj nedostaje poblizi opis sadržaja. U istom razdoblju Marko Marulić daje vrlo iscrpan i kategoriziran opis svoje knjižnice. Ovaj ugledni humanist, odgojen na Padovanskom sveučilištu bio je jedan od nosilaca pokreta „devotio moderna” u Hrvatskoj. Njegovo djelo *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* važno je kao svojevrsan bestseler duhovne književnosti u 16. i 17. stoljeću, kada je prevedeno na šest jezika i tiskano u pedesetak izdanja.²⁴ Od godine 1542. određena poglavlja ovog djela propisana su u isusovačkoj družbi za svakodnevno štivo, a 1567. Petar Kanizije preporučuje ga za čitanje bavarskim katolicima.

²² J. KOLANOVIĆ, *Knjižnice dvaju šibenskih svećenika iz sredine 15. stoljeća*, *Croatica christiana periodica*, III (1979.) 3, str. 124–130.

²³ Usp. M. D. GRMEK, *Zdravstvene prilike i medicina u Šibeniku do početka 20. stoljeća*, Spomen zbornik o 900. obljetnici Šibenika, Šibenik, 1976, str. 524–525.

²⁴ Upozoravamo na zanimljivo predavanje prof. Lea Kosute, održano 4. prosinca 1983. u Parizu, pod naslovom: *Fortune et infortunes d'un livre de Marko Marulić: le 'De institutione bene vivendi per exempla sanctorum'*. Predavanje će izaći u aktima simpozija „Les Croates et la civilisation du livre”.

Marulić je napravio „repertorium librorum” podijelivši ga na „libri ecclesiastici” i „libri zentilium”. Od nešto više od sto pedeset knjiga četrdeset dvije su klasirane kao „libri ecclesiastici”, a sadrže dvije Biblije, različita djela crkvenih otaca i skolastičkih teologa te nekoliko autorovih djela: *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*, *Compendium Bibliae*, *Evangelistarium*, *Quinquaginta parabolae*, *De humilitate et gloria Christi* i, kako sam kaže, „multa alia quae nondum sunt impressa”.²⁵

Profana djela Marulić je podijelio na „Poetae” (petnaest knjiga među kojima su i tri različita izdanja Vergilijevih spisa), „Historici” (dvadeset dva sveska), „Geographi”, „Grammatici” (trinaest knjiga), četiri sveska komentara književnih djela, „Epistolae” (šest knjiga), četiri knjige o obrađivanju zemlje i vrtlarstvu koje svrstava pod nomenklaturu „De re rustica”, tri priručnika iz astronomije (Sacrobosco, *Tractatus de sphaera*), trideset i tri naslova stavlja pod rubriku „Philosophi et oratores” od kojih čak devet izdanja Ciceronovih djela.²⁶

TISKARI I IZDAVAČI ZNANSTVENIH DJELA

Pretežno evropski sastav naših institucionalnih i privatnih knjižnica na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće svjedoči o povezanosti obrazovanih ljudi u Hrvatskoj s kulturnim središtima širom Evrope. Odgojeni na najpoznatijim sveučilištima,²⁷ hrvatski humanisti vrlo aktivno sudjeluju u kulturnim nastojanjima učenih ljudi renesanse. Sveučilišnim središtima, koja su do pojave tiska glavni nosioci kulturnih zbivanja i širitelji ideja na evropskom Zapadu, sada se pridružuju sve brojniji hodočasnici i trgovci koji uče čitati i pisati te i sami postaju širitelji knjiga i posjednici vlastitih knjižnica. Poznat je primjer zadarskog trgovca Mihovila Petrova koji je krajem 14. stoljeća imao u svojoj biblioteci jedan primjerak Danteove *Božanske komedije*.²⁸

Svoj doprinos širenju knjige u doba renesanse i humanizma dao je i ne mali broj Hrvata, vrsnih prevodilaca i komentatora literarnih i znanstvenih spisa. Ostavivši po strani raspravu da li je prvi hrvatskim jezikom tiskani tekst – glagoljski misal „po zakonu rimskoga dvora” – čiju smo petstotu obljetnicu proslavili 1983. godine, tiskan u domovini ili u inozemstvu, pouzdano se znade da su mnogi Hrvati tiskali svoje radove izvan domovine. Nikola Modruški objavljuje 1474. u Rimu svoje pogrebno slovo u spomen Petru, kardinalu sv. Siksta, a tri godine kasnije Šibenčanin Juraj Šižgorić tiska u

²⁵ H. MOROVIĆ, *Povijest biblioteka*, str. 66.

²⁶ Osim desetak rukopisa, koje je sam napisao ili ih je naslijedio od svojeg oca Nikole, te izuzevši nekoliko rukopisa „in carta caprina” odnosno „in carta bona”, sve ostalo su inkunabule i tiskana djela. Usp. H. MOROVIĆ, *Povijest biblioteka*, str. 72–73.

²⁷ Ivan Stojković (*Tractatus de Ecclesia*, str. 228.) nabroja sva poznata sveučilišta svojega vremena: Pariz, Toulouse, Orléans, Montpellier, Avignon, Angers, Salamanca, Valladolid, Oxford, Canterbury, Köln, Louvain, Beč, Heidelberg, Erfurt, Krakov, Bologna, Padova, Pavia, Siena i mnoga druga.

²⁸ Usp. J. Stipišić, *Inventar zadarskog trgovca Mihovila iz arhiva sv. Marije i njegovo značenje za kulturnu povijest Zadra*, *Zadarska revija*, br. 2–3/1967, str. 184–192; J. KOLANOVIĆ, *Kulturno-znanstvene veze dalmatinskih gradova s Evropom u 15. stoljeću*, str. 7. (rkp. pred. za simpozij o Stojkoviću).

Veneciji svoju zbirku *Carmina et elegia*. Nekako u isto vrijeme u Italiji rade i prvi hrvatski izdavači tiskari Kotoranin Andrija Paltašić i dubrovački građanin Dobruško Dobričević. Prvi je 1476. u Veneciji tiskao *Bibliotheca historica* Diodora Sicilskog, a drugi 1481. u Veroni raspravu Flaviusa Blonda *Roma instaurata*.²⁹

Posebno zanimanje za znanost u Hrvatskoj javlja se na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće. Tome su pridonijeli povratnici s evropskih sveučilišta, koji su sa sobom donijeli mnoga znanstvena djela. Dr Žarko Dadić u vrlo dokumentiranoj *Povijesti egzaktnih znanosti u Hrvata*³⁰ iznosi mnoga imena hrvatskih humanista koji su za tisak pripremili prva izdanja nekih za evropsku znanost vrlo važnih tekstova, kao što su npr. Aristotelova *Rasprava o meteorima* koju je za tisak pripremio Andrija Dudić. Drugi su se opet istakli kao komentatori znanstvenih radova proslavljenih autora. Dubrovčanin Nikola Nalješković u svojoj knjizi *Dialogo sopra la sfera del mondo* (Mleci, 1579.) komentira Sacroboscov *Tractatus de sphaera mundi*, dok njegov sugrađanin Nikola Sagroević priređuje svoj *Vodič za pomorce* (*Il carteggiatore*) i knjigu o važnosti poznavanja plime i oseke za plovidbu Atlantikom (*Raggionamenti sopra la varietà de i flussi e riflussi del mare oceano occidentale*, Mleci, 1574.) po knjizi Španjolca Pedra de Medina *O umijeću plovljenja* (*L'arte del navegar*), koju je na talijanski preveo Korčulanin Vinko Paletin.³¹ U predgovoru talijanskom izdanju iz 1554. ovaj nekadašnji konkvistador koji je prigrlio dominikanski red iznosi i svoje vrlo zanimljive dojmove s puta i boravka u Americi.³²

***

Institucionalizirane i privatne knjižnice na našem tlu posvjedočuju prisutnost i raširenost knjige u Hrvata u vrijeme otkrića tiska. Od prijelaza iz 15. u 16. stoljeće knjiga u Hrvatskoj prestaje biti povlastica tek neznatnog broja učenih redovnika, pripadnika svjetovnog klera i laika, nego postaje stvarna kulturna potreba mnogo širih narodnih slojeva. Od pojave renesanse i humanizma u hrvatskim se krajevima knjigu više ne promatra kao predmet određene umjetničke vrijednosti nego i kao vrlo efikasno sredstvo komunikacije među ljudima. Knjizi u Hrvata u vrijeme pojave tiska pridaje se izuzetno značenje jer ona postaje vrlo uspješno sredstvo ne samo u kulturnom i znanstvenom razvoju zemlje nego i u razmjeni iskustava s drugim evropskim narodima na početku epohe koju običavamo nazivati modernim svijetom.

---

29 O hrvatskim tiskarima u Italiji i njihovim izdavačkim uspjesima vidi: K. BURGER, *The Printers and Publishers of the 15th Century*, Milano, 1950, str. 523. i dalje; J. BADALIĆ, *Inkuna-bule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 1952, str. 18–22; Vl. BAZALA, *Pregled hrvatske znanstvene baštine*, Zagreb, 1978, str. 39–40.

30 Ž. DADIĆ, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*, sv. I-II, Zagreb, 1982.

31 Ž. DADIĆ, *Povijest*, sv. I, str. 30–93.

32 F. ŠANJEK, *Korčulanin Vinko Paletin*, *Croatica christiana periodica*, II (1978.) 2, str. 90.

RESUMÉ

L'apparition du livre imprimé en Europe, vers le milieu du 15e siècle, s'insère dans l'évolution humaine au moment où se font jour la Renaissance et l'humanisme en quête d'un outil de travail approprié à leurs besoins. Une analyse approfondie de livres appartenant à des collections 'institutionnalisées' et celles de particuliers permet l'étude des rapports culturels et scientifiques. Pour la Croatie du 15e et du 16e siècles on dispose d'une quantité non négligeable d'inventaires de bibliothèques.

La bibliothèque du couvent dominicain de Dubrovnik date du 13e siècle. A son origine, le couvent abritait un modeste studium, mais très rapidement ses religieux réussirent à constituer une collection de manuscrits médiévaux et d'incunables, dont l'importance lui fait prendre la première place parmi les bibliothèques croates au temps de la Renaissance. Par ses précieux codex et son importante collection d'incunables, la bibliothèque métropolitaine de Zagreb prend place à la suite de celle des Frères Prêcheurs de Dubrovnik. Cependant, à la différence des dominicains de Raguse qui augmentaient constamment le nombre des volumes pour le besoin de leur studium, le fonds de la bibliothèque de l'évêché de Zagreb s'équipait surtout grâce aux dons et aux legs testamentaires des ecclésiastiques et aux agrandissements opérés beaucoup plus tard par les évêques zagrébois Alexandre Mikulić (1688–1694), acquéreur de la célèbre collection de Jean Weikhard Valvasor, et surtout à Maximilien Vrhovec (1787–1827). La collection d'incunables (238) représente le travail de 120 éditeurs-libraires, travaillant dans plus de 30 villes européennes. La collection est dotée d'un ouvrage encyclopédique, de 99 volumes théologiques, 34 se référant à la philosophie ancienne et à la scolastique, 38 au droit civil et ecclésiastique, 18 à l'histoire et à la géographie, 44 à la littérature et philologie, 15 aux sciences naturelles, 7 à la médecine et un volume se rapportant à l'art militaire.

Avec ses 600 volumes, la bibliothèque personnelle de Georges Kružić, évêque de Trebinje, est sans doute la plus importante collection privée des livres en Croatie au début du 16e siècle. On dispose d'un répertoire détaillé de la bibliothèque privée du „Père des lettres croates” Marko Marulić. Ce grand humaniste croate, formé à l'Université de Padoue, à répertorié sa collection d'environ 150 volumes en „libri ecclesiastici” et „libri zentilium” (Poetae, Historici, Geographi, Grammatici, Astronomi, Epistolae, De re rustica, Philosophi et oratores, etc.).

A partir de la Renaissance le livre croate n'est plus un simple objet à valeur artistique, mais un véritable instrument destiné à la communication entre les hommes. Il représente un outil de grande envergure pour le développement culturel et scientifique de ce pays, favorisant la communication et intensifiant les échanges avec les nations européennes à l'aube de la prodigieuse évolution des sciences et des techniques du monde moderne.